



© כל הזכויות שמורות לרחל בן דוד

שלושת העשורים הראשונים של מדינת ישראל

חלק משאלון 29381 היסטוריה מורחב חמ"ד

מותאם למיקוד 2026 (תשפ"ו) בלבד

אין לשכפל, להעתיק, לצלם או לאחסן,
בכל דרך או אמצעי אלקטרוני אחר,
כל חלק שהוא מספר זה.

ט.ל.ח.

מהדורה 3
נובמבר 2025

תוכן

0. הקדמה..... 4

0.1 מבנה שאלון 29381..... 4

0.2 דגשים לעבודה עם המיקודית..... 5

0.3 המקראה..... 9

0.4 מילות שאלה בבגרות..... 11

0.5 טיפים לפתרון הבחינה..... 11

0.7 דגשים לכתיבת תשובה..... 12

0.7 תחומי חיים..... 15

0.8 הקדמה על הנושא..... 16

פרק 1: העליות לישראל..... 19

1.1 אתגרים ותרומה – גלים של עליות..... 19

1.1.1 העליות הגדולות מארצות האסלאם ועליות של ניצולים ושורדים מתקופת השואה מאירופה..... 19

1.4 תרומת העליות בשלושת העשורים לבנין המדינה..... 58

1.4.1 תרומת העלייה של שנות החמישים..... 58

1.4.2 תרומת העלייה של שנות השישים והשבעים..... 59

1.5 סיכום: אתגרי קליטת העלייה של מדינת ישראל בעשורים הראשונים..... 61

פרק 2: התפתחות ההתיישבות העירונית והחקלאית..... 62

2.1 מדיניות ההתיישבות בישראל בשנות ה 50 וה 60: על פי מאמרה של דבורה הכהן – התוכנית ל"קליטה ישירה" של העלייה ההמונית בשנות ה 50 ותוצאותיה..... 63

2.1.1 מדיניות ההתיישבות בישראל בשנות ה 50 וה 60 – קליטת העלייה ומגמת פיזור האוכלוסיה..... 75

2.1.2 ההתיישבות מעבר לקו הירוק: יישוב שטחי מולדת או שליטה בעם אחר?..... 105

2.3 שאלות חזרה מבגרויות..... 157

פרק 3: המיעוטים בישראל בשלושת העשורים..... 168

3.1 המיעוטים בישראל: בין השתלבות לבידול..... 170

3.1.1 העדות המוסלמית, הדרוזית, הנוצרית, הצירקסי והבדואית..... 170

3.1.2 הממשל הצבאי 1948-1966..... 184

3.1.3 ניתוח המאמר: הפרק מהספר "השיבה לציון" עמ' 417-410 (במקראה)..... 188

3.1.4 סיכום מושגים מרכזיים בפרק..... 194

3.2 שאלות חזרה מבגרויות..... 195

פרק 4: התפתחות מדיניות החוץ של מדינת ישראל..... 197

4.1 ניתוח המאמר: פרק מתוך הספר השיבה לציון ע"מ 481-461 ללא סעיף ג' (במקראה).... 199

4.2 יחסי ישראל - גרמניה..... 215

4.2.1 הויכוח על השילומים מגרמניה..... 215

4.2.2 ניתוח המאמר "ישראל האחרת - הסכם השילומים" / דן קורן (במקראה)..... 218

4.2.3 סיכום מושגים מרכזיים בפרק..... 226

4.4 דיון: מנהיגות פרגמטית מול מנהיגות אידיאליסטית..... 227

4.5 שאלות חזרה מבגרויות..... 229

פרק 5: בניית האתוס הישראלי..... 231

5.1 מקולטיביזם לאינדבידואליזם..... 234

5.1.1 ההתיישבות העובדת מול המגזר העירוני..... 234

5.1.2 הפילוג בשמאל הישראלי על רקע נאום חרושצ'וב..... 235

5.1.3 החלוציות מול ההגשמה העצמית..... 238

5.1.4 עיצוב זיכרון השואה בשנות ה 50 וה 60..... 240

5.1.5 משפט אייכמן..... 241

5.1.6 ניתוח המאמר: "ככל עם ועם: הבניית האתוס הלאומי" / אניטה שפירא (במקראה)..... 244

5.1.6 ניתוח המאמר "פרידה משרוליק" / אלמוג עוז (במקראה)..... 258

5.1.7 התפיסה של מלחמות ישראל..... 265

5.1.8 ניתוח אתוס לאומי "עם במדים" – השוואה והסקת מסקנות בין אלבומי ניצחון של מלחמת ששת הימים לבין ייצוגה של מלחמת יום כיפור..... 296

5.1.9 סיכום מושגים חשובים בפרק..... 303

5.2 שאלות חזרה מבגרויות..... 305

| | |
|---|------------|
| פרק 7: מדינה ותורה: הציונות הדתית וחזון מדינת התורה בשנות המדינה הראשונות..... | 310 |
| 7.1 אתגר "מדינת התורה" בקרב הקבוצה הדתית-לאומית..... | 310 |
| 7.1.1 ניתוח המאמר "חזון מדינת התורה בראשית ימי המדינה" / עידו רכניץ (במקראה) .. | 310 |
| 7.1.2 ניתוח המאמר "רשות הרבים במדינה יהודית" / אביעד הכהן (במקראה) .. | 320 |
| 7.2 הדילמות ההלכתיות שנוצרו עם הקמת המדינה וצה"ל..... | 324 |
| 7.1.1 הקדמה..... | 324 |
| 7.1.2 ניתוח המאמר "עיצובה וגיבושה של הרבנות הצבאית" / אהרן קמפינסקי (במקראה) | 325 |
| 7.3 מושגים מרכזיים בפרק..... | 335 |
| 7.4 שאלות חזרה מבגרויות..... | 336 |
| פרק 9: בניין הדמוקרטיה בתנאי משבר | 342 |
| 9.1 מלחמה ומוסר | 342 |
| 9.1.1 פרשת קיביה (1953) | 342 |
| 9.1.2 ניתוח המאמר: "הגנה על זכויות אדם בתנאי מלחמה וטרור" / הרב ישראלי (במקראה) | 358 |
| 9.1.3 פרשת כפר קאסם (1953) | 361 |
| 9.1.4 עידו רכניץ – אתיקה צבאית ויהודית ע"מ 22-35 (מאמר רשות) | 365 |
| 9.2 מתחים חברתיים | 370 |
| 9.2.1 אירועי ואדי סאליב | 371 |
| 9.2.2 הפנתרים השחורים | 375 |
| 9.2.3 ניתוח המאמר: "תנועות מחאה: היבט חברתי: מתוך הספר השיבה לציון (סעיף גי)" | 377 |
| (במקראה) | 377 |
| 9.2.4 שאלת חזרה מבגרויות..... | 388 |
| 9.3 מתחים פוליטיים | 390 |
| 9.3.1 רקע – המהפך הפוליטי | 390 |
| 9.3.2 ניתוח המאמר בנושא המהפך הפוליטי 1977 – "גבירותי ורבותי – מהפך" / פוקסמן שע"ל | 392 |
| (במקראה) | 392 |
| 9.4 שאלות חזרה מבגרויות..... | 1 |

0. הקדמה

0.1 מבנה שאלון 29381

בבחינה יש חמישה נושאים, על פי תוכנית הלימודים יש ללמוד מראש רק שני נושאים מתוך החמישה.

בכל נושא יש שני פרקים.

פרק ראשון: שאלות גדולות:

- יש לענות על 2 שאלות גדולות.
- ניתן לבחור שאלות מכל הנושאים.
- משקל כל שאלה גדולה – 30 נקודות. $2 \cdot 30 = 60$ נקודות

פרק שני: שאלות קטנות:

- יש לענות על 2 שאלות קטנות.
- ניתן לבחור שאלות מכל הנושאים.
- משקל כל שאלה – 20 נקודות. $2 \cdot 20 = 40$ נקודות.

0.2 דגשים לעבודה עם המיקודית

שלום לך!

חשוב לקרוא הקדמה זו כדי להבין איך לעבוד עם המיקודית ולקבל את התמונה הברורה ביותר לגבי מבנה הבחינה.

מיקודית זו כוללת את החומר הנדרש לנושא של שלושת העשורים חלק משאלון 29381.

במיקודית ניתן למצוא כל מה שצריך כדי ללמוד לבגרות, מ 0 ל 100:

- סיכומים של החומר.
- שאלות חזרה על כל פרק.
- אסטרטגיות לפיצוח שאלות.

לפני שמתחילים ללמוד, חשוב להבהיר כמה נקודות בנוגע למיקודית:

1. מהי מיקודית?

מיקודית, כשמה כן היא, היא ספר הממקד את הלמידה בו מופיעים הנושאים המרכזיים בחומר. חומר הלימוד לבגרות מורכב ממספר מקורות. המיקודית מבוססת על מקורות אלה. כלומר, היא סיכום וניתוח של עיקרי חומר הלימוד. ייתכן שיהיו שאלות בבגרות על נקודות פחות מרכזיות בחומר, והן לא יופיעו במיקודית. **חייבים**, בנוסף למיקודית שעושה סדר בחומר ומסדרת את המחשבה, לקרוא את חומרי הלימוד המקוריים.

2. נושאים שירדו במיקוד

יש נושאים בתוכנית הלימודים נושאים שירדו במיקוד תשפ"ו אבל הוחלט להשאיר אותם במיקודית מאחר שהם מכילים מידע חשוב להבנת החומר. ליד נושאים אלה מצוין כי הם אינם בחומר הלימוד וכי לא יהיו שאלות עליהם. אבל, חשוב להבין אותם ולהכיר את התוכן: זה משמעותי לפרקים הבאים.

3. חזרה זו הטמעה

המיקודית חופרת. אני אומרת את זה מראש 😊 : חזרה זו הטמעה. כאשר חוזרים על אותו רעיון במילים שונות במקומות שונים, הוכח כי הוא נקלט טוב יותר. בנוסף, יש חזרה על אותו החומר במקומות שונים כדי להראות את ההקשרים של הנושא בנקודות שונות.

4. קריאה חוזרת של החומר

צריך לקרוא כמה פעמים את החומר עד שהתמונה מתחילה להתחבר. לא תמיד הכל מתבהר בקריאה הראשונה, וזה בסדר, נורמלי והגיוני לחלוטין. לאחר קריאה נוספת ופתרון שאלות, הכל

מסתדר 😊

6. למידה רוחבית

השינוי המרכזי בתוכנית הלימודים בשאלון זה הוא שהנושאים נלמדים באופן רחבי. כלומר, יש התייחסות לאותם אירועים מנקודות מבט שונות.

לדוגמה: מלחמת ששת הימים.

יש התייחסות למלחמה בהיבט של התיישבות, של מדיניות חוץ, האתוס הישראלי.

לכן יש במיקודית סקירה כללית ראשונית על נושאים שונים.

שימו לב שבעמוד הראשון של המקראה יש טבלה כרונולוגית בתחילת המקראה שמציגה באופן ויזואלי את האירועים מנקודות המבט השונות.

7. עבודה עם המקראה והמיקודית

המיקודית נבנתה במיוחד לעבודה עם המקראה, ולכן יש לעבוד במקביל עם המיקודית ועם המקראה. כלומר, המיקודית מנהלת דיאלוג עם המקראה ומשלימה אותה. יש להכיר היטב את המקראה עוד לפני הבחינה, כך שיהיה לכם קל לעבוד איתה.

במיקודית תוכלו למצוא עזרים משלימים ללמידה:

- **ניתוח של מקורות מרכזיים המופיעים במקראה:** מילוליים, מפות ותמונות. במיקודית לא מופיעים המקורות עצמם אלא הפנייה לעמוד המתאים בספר הלימוד.
- **תשובות לשאלות החזרה במקראה:** כאשר יש שאלות חזרה, הן קיבלו מענה במיקודית. התשובות לשאלות הן חלק מחומר הלימוד, והן הצעות לפתרון. מאחר שאין תשובון רשמי, אלה תשובות שנוסחו על ידינו. ייתכן שיהיו תשובות נוספות, כמובן מנומקות היסטורית ומבוססות על עובדות, שיתקבלו.
- **מושגים מרכזיים:** בסוף כל פרק יש רשימת מושגים מרכזיים שצריך לוודא שמכירים ומבינים בכל פרק. רשימת המושגים לקוחה מתוך מסמך ההלימה (=תוכנית הלימודים). בבחינה לא תידרשו להגדיר מושגים אלה, אלא אלו מושגי מפתח מרכזיים שיש להכיר ולהבין. המושגים מוגדרים במיקודית בהקשרם לחומר הלימוד בלבד. כלומר, אם אחד המושגים הוא דמות, לא יופיעו כל קורות חייה אלא רק הנקודות הנדרשות על פי חומר הלימוד.

8. ייצוגים בספרות ובאומנות

לאורך המיקודית יש התייחסות לייצוגים בתחומי הספרות והאומנות. התייחסות זו נדרשת על פי תוכנית הלימודים למרות שאינה מופיעה במקראה. מטרתם של ייצוגים אלה היא לתת תמונה מלאה על האירוע, כיצד נתפס בתקופה, כיצד נחוה ע"י אנשים. בבחינה לא תהיה שאלה על יצירה ספציפית, אבל כן יכול להופיע ציטוט מתוך יצירה (בין אם נלמדה ובין אם לאו) כחלק משאלה.

9. מאמרי רשות ומאמרי חובה

בתוכנית הלימודים יש מאמרי חובה ומאמרי רשות. מאמרי החובה הם המאמרים המופיעים במקראה, ומאמרי הרשות הם כלי עזר לניתוח ומתן רקע היסטורי לאירועים. **מאמרי החובה** מסומנים עם הפנייה לעמודים במקראה ומצויין במיקודית בפירוט כי מאמר זה מופיע במקראה. מאמר או מקור שאינו מסומן כחובה, מוגדר כרשות.

10. דרכי ניתוח מאמרים

לכל מאמר יש דרך ניתוח שונה בהתאם לאופי המאמר, התוכן והנושא. המטרה הייתה לאפשר ניתוח מיטבי של המאמרים.

11. המלצות לצפייה

הנושא של שלושת העשורים הוא נושא יחסית חדש מבחינה היסטורית, ויש המון קטעי ארכיון וכתבות שניתן לצפות בהן. קטעי צפייה אלה מעשירים את הלמידה ומאפשרים הבנה עמוקה יותר של הנושא. קטעי צפייה אלה אינם חובה, אבל מסייעים מאוד ללמידה ולהפנמת החומר.

כאשר מופיע המשפט: "מומלץ לצפות", יש כמה דרכים להגיע לקטע:

- לחיצה על הקישור במיקודית הדיגיטלית
- כניסה לאיזור האישי באתר של רחל בן דוד שם מופיעים כל הקישורים באופן מסודר.

את שם המשתמש והססמה לאזור האישי קיבלתם עם רכישת המיקודית, במייל הראשון. אם אין לכם גישה לאיזור האישי, שלחו לנו מייל ונוכל לסייע – rachelbd.center@gmail.com

12. קבוצת הוטסאפ לשאלות

נפתחה קבוצת ווטסאפ לשאלות ולהתייעצות עם המורים שלנו וכמובן ביניכם, התלמידים. אמנם לעיתים לוקח זמן לענות בשל עומס, אבל ננסה לתת מענה לכל שאלה בנושא החומר. חשוב מאוד להצטרף לקבוצה בעיקר כי זו שנה ראשונה של הבגרות במתכונת זו, וכך נוכל לנסות לפתור בעיות, להבין היכן הקשיים, לסייע לכם בלמידה, ולשפר את המיקודית לשנים הבאות. **הקישור לקבוצה נמצא באיזור האישי באתר של רחל בן דוד.**

13. תשובות לשאלות

כאשר מופיעות תשובות לשאלות, חשוב לשים לב כי אלה תשובות אפשריות לשאלות. מאחר שלא היו דוגמאות רבות ולא פורסמו כל המחווניים של משרד החינוך, לעיתים יש תשובות נוספות שמתקבלות בנוסף לתשובות אלו, ולכן אלו רק הצעות לפתרון. בנוסף, חלק מהחומר מחודד בתשובות וחשוב לעבור עליהן. תשובות אלה נכתבו בנקודות כי הפירוט המלא נמצא במיקודית עצמה.

14. שגיאות דפוס והתנצלות

חשוב להתנצל מראש שלעיתים יש שגיאות דפוס. אנחנו עושים כל מאמץ כמובן שלא יהיו שגיאות כאלה, ובכל שנה הצוות עובר על המיקודית, אך חשוב להבין כי שגיאות אלה נובעות מאופי המיקודית. **המיקודית היא ספר חי ומתעדכן**: אנחנו מעדכנים את הספר כל שנה ולעיתים אף לאורך השנה: מוסיפים שאלות בגרות ופתרונות, מחדדים נקודות שעולות, מתאימים למסמכי ההנחיות של המפמ"ר וכו'. אמירה זו נכונה על אחת כמה וכמה במהדורות הראשונות של הספר. למרות שאנו קוראים את המיקודית מספר פעמים לפני הפרסום, יש לעיתים עדיין שגיאות דפוס. אז אנחנו מתנצלים מראש ותמיד שואפים לשפר ולהשתפר.

0.3 המקראה

- **מקראה** – המקראה היא ספר נפרד שנשלח אליך. במקראה יש מאמרים ופרקים מספרים שונים. חובה להביא את המקראה הזו למבחן עצמו.
- **מיקודית** – חוברת זו המכילה את הניתוחים, ההסברים, המבואות והדגשים למקראה.

1. דגלונים

מומלץ להוסיף למקראה ולמיקודית דגלונים כך שיהיה נוח להשתמש בהן במהלך הבחינה. כלומר, לשים דגלון בכל מאמר עם שם המאמר כדי שיהיה לכם נוח לדפדף במקראה.

2. ניתוח המאמרים במקראה

- מאחר שחייבים להביא את המקראה לבחינה, והמאמרים נמצאים לפניכם, אין במיקודית ציטוטים של המאמרים אלא ניתוח שלהם. ניתוח זה כולל:
- מעבר על הנקודות המרכזיות במאמר.
 - ניתוח המקורות החזותיים המופיעים במקראה בכל מאמר.
 - אם יש שאלות לאורך המאמר / הפרק מהספר, יש מענה על שאלות אלה במיקודית.

3. המקורות הראשוניים במקראה

המקראה נועדה לשמש **מקור לקטעי מקורות מילוליים וחזותיים** שתצטרכו להתייחס אליהם במהלך הבחינה. **חייבים להכיר את המקורות בספר הלימוד** כדי לענות על השאלות. לא מספיק להכיר את התוכן של החומר והרקע ההיסטורי. המקראה יכולה לשמש **גיבוי** למקרה ששכחתם פרט כזה או אחר הדרוש לכם לבניית התשובה, אבל **היא לא מחליפה למידה של החומר**.

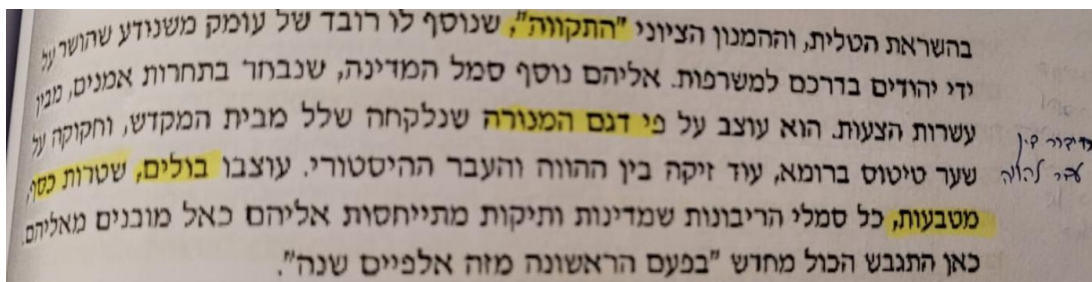
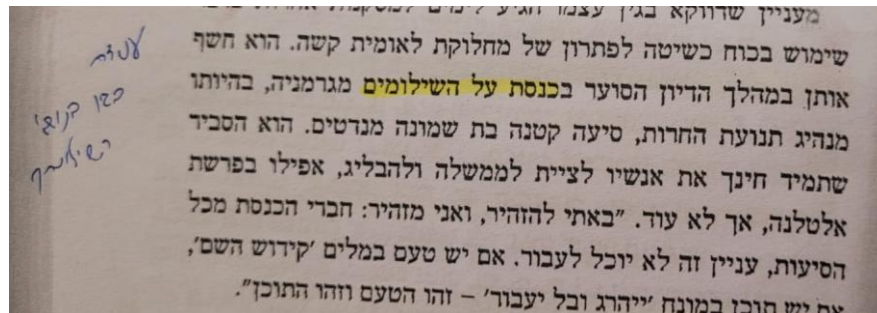
מקור ראשוני הוא מסמך מקור, שלא נוצר על סמך מסמך אחר, שנוצר בתקופה הנחקרת ומספק לנו מידע ממקור ראשון, עדות ישירה לאירוע מסוים.

במקראה יש **מספר סוגי מקורות ראשוניים**:

- **ציטוטים**: במאמרים השונים יש ציטוטים של דברי אנשים ועדים לאירועים השונים.
 - **מכתבים**: קטעים ממכתבים שנשלחו בתקופה ומופיעים במאמר.
 - **תמונות**: תמונות המלוות את המאמר או הוספו לו.
 - **מפות**: תיאור חזותי של האירועים.
- בשאלות הבגרות יכולים לבקש מכם לציין או לצטט מקור ראשוני המופיע במאמר, המוכיח את הטענה שלכם.

4. קריאת המאמרים

- חובה לקרוא את המאמרים במקראה! העבודה עם המאמרים היא מיומנות נרכשת.**
- כאשר קוראים מאמר יש כמה דגשים חשובים שיש לשים לב אליהם:
- הטענות המרכזיות במאמר: יש לשים לב מהי הטענה או הטענות המרכזיות של כותב המאמר ואיך הוא מבסס אותן. כלומר, יש להכיר את הטענות והנימוקים לטענה שלו, ואת המקורות (הראשוניים או מחקרניים) שהוא מביא כדי לחזק את דבריו.
 - להבחין בין סוגי מקורות במאמר: צריך לשים לב לסוגי המקורות השונים שיש במאמר: מקורות ראשוניים (מפות, ציטוטים, עדויות, מכתבים, תמונות מהתקופה עליה מדברים במאמר) ומקורות משניים (סיפור האירועים ההיסטוריים, ציטוט של חוקרים אחרים על הנושא).
 - מתן כותרות לפסקאות: כאשר אתם קוראים את המאמר במקראה, רשמו לעצמכם בכותרת או בנקודות את הנושא של כל פסקה. כך יהיה לכם יותר קל לחפש במאמר בהמשך, והכתיבה תסייע לכם להבין טוב יותר את המאמר. כך אתם בעצם יוצרים מעין סיכום בנקודות של המאמר עצמו, והנושאים המרכזיים בו.
- לדוגמה:



העולם השלישי או המדינות המתפתחות הם כינויים למדינות שאינן מפותחות מבחינה כלכלית. מלבד הנושא הכלכלי, ישנם כמה מאפיינים למדינות אלה: השלטון בהן הוא בדרך כלל לא דמוקרטי, ובלי הפרדת רשויות, השחיתות השלטונית רבה, המצב הבריאותי ירוד, תוחלת החיים נמוכה ותמותת התינוקות גבוהה, שיעורי הילודה גבוהים, אחוזי האבטלה גבוהים מאוד וכן שיעורי האלימות. מדינות העולם השלישי נמצאות ביבשות אפריקה, אסיה ודרום אמריקה (אף שהעולם הערבי גם הוא חלק מן העולם השלישי, לא נכלול אותו בפרק זה. על יחסו הייחודיים עם ישראל למדנו בפרק 14).

הצגה
תאור
כתיבה

כותרות המאמרים

חשוב להבין ולבחון את כותרת המאמר ו/או כותרות משנה ולדון במשמעותם.

0.4 מילות שאלה בבגרות

אלו ההגדרות המופיעות במחווניים של משרד החינוך:

- **הצג / תאר:** הצגה או תיאור של התופעה, הפעולה האירוע, בלי להסביר את הסיבות להתהוותם, את התוצאות או את ההשפעות. "צילום תמונת מצב": מאפיינים, משתתפים, זמן, מקום.
- **הסבר:** הבהרה, פירוש של העניין המבוקש: סיבות / גורמים שהביאו לתהליך / לפעולה / לאירוע; תוצאות / השפעות של העניין המבוקש.
- **השווה:** יש להשוות בין שני עניינים מבוקשים עפ"י קריטריונים, ולהבהיר את הדומה והשונה בכל אחד מהקריטריונים שהוצעו.
- **הדגם:** הבאת דוגמה הממחישה ומבהירה את העניין המבוקש. צריך לתת דוגמה מפורטת ולא הכללה.

0.5 טיפים לפתרון הבחינה

- **לבחור את השאלות מראש:** בתחילת המבחן, יש לבחור את כל השאלות עליהן רוצים לענות לפי הנחיות הבחינה.
- **לסמן את המטלות בשאלה:** כדי לא לפספס מטלות בשאלה, יש לסמן את כל מילות השאלה והמטלות במרקר.
- **לכתוב את הנקודות לכל שאלה שבחרת:** אחרי שיודעים על אילו שאלות רוצים לענות, יש לפצח את השאלה ולכתוב בנקודות את התשובות **לכל השאלות**. ככה מורידים את הלחץ, יודעים שרשמנו את כל הנקודות, והתשובה שלכם תהיה מסודרת יותר, ותדעו שלא פספסתם אף שאלה.
- **לפצח את השאלות:** לכתוב את השאלה בכותרות, ואז לכתוב את הנקודות לשאלה. ככה מוודאים שלא מפספסים אף חלק בשאלה, ועונים על כל תת הסעיפים.
צריך להשקיע בזה חצי שעה, אבל יעשה סדר בכל המבחן.

0.7 דגשים לכתיבת תשובה

- **שאלות מסדר חשיבה גבוה:** בבחינה עם ספר פתוח השאלות יהיו שאלות חשיבה מסדר גבוה הדורשות שימוש בידע שנרכש בתהליך הלמידה ולא שאלות מידע שניתן למצוא להן תשובות ישירות בספר הלימוד.
- לכן, יש ללמוד היטב את החומר ולא להסתמך על כך שתוכלו לחפש את התשובות בספר הלימוד במהלך הבחינה.
- **תשובות נושא:** אתם צריכים לכתוב תשובות נושא. אלה למעשה חיבורים בהם אתם צריכים להפגין שליטה בתמונה הכללית, אבל גם לציין פרטים היסטוריים. כלומר, אי אפשר להשאיר את התשובה ברמה הכללית, אלא חייבים לרדת לפרטים ודוגמאות.
- **מענה "על פי הקטע":** כאשר בשאלה יש הנחייה לענות על פי קטע מקור המופיע בבחינה, יש חובה להתייחס לקטע המקור.
- **מענה "על פי מה שלמדת":** ביסוס על ידע שנלמד מעבר למה שנאמר במקור. כלומר, צריך להוסיף מידע שאינו מופיע בקטע המקור.
- **עמדה אישית:** לעיתים, בשאלות הבגרות, אתם נדרשים להביע עמדה אישית. חשוב לזכור קודם לציין את העמדה ואז לבסס אותה. ביסוס העמדה הוא על סמך עובדות היסטוריות.
- **צינון המקור:** אם נדרשתם בשאלה לאתר מקור היסטורי במקראה או עמדה של היסטוריון או חוקר, אתם צריכים לציין את שם המקור והעמוד בו הוא מופיע.
- **מומלץ לשים גם את מספר העמוד במקראה וגם את מספר העמוד במאמר עצמו אם יש.** לדוגמה: ע"מ 37 במקראה, ע"מ 224 במאמר.
- **ציטוטים:** אתם לא צריכים לצטט תשובות מתוך המקראה אלא אם יש דרישה ייעודית לכך בשאלה. אם לא כתוב שעליכם לצטט, יש לכתוב את התשובה במילים שלכם.
- **מתקבלות מגוון תשובות:** בודקי בחינות הבגרות מודעים לכך שכל אחד ואחת מאיתנו מתנסחים באופן שונה. לכן, גם אם התשובה שלכם שונה מהתשובות המוצעות כאן או במחווניים של משרד החינוך, כל עוד עניתם על כל המטלות והמשימות בשאלה, והתוכן נכון ומבוסס, התשובה תתקבל.
- **ראשי פרקים:** התשובות במיקודית לא כתובות במלואן אלא אלו ראשי פרקים לתשובה. זו לא תשובה מלאה.

למעשה, נתנו את הכיוונים האפשריים לתשובה.

תשובה מלאה היא תשובה המרחיבה את ראשי הפרקים הללו, מספקת דוגמאות, מקשרת את חלקי התשובה לשאלה עצמה, לטקסט או לאירוע לפי הנשאל בשאלה.

- **חייבים לענות על כל חלקי השאלה:** בכל שאלה יש מספר מטלות. יש לענות על כל המטלות בשאלה שבחרתם.

חשוב לשים לב אם יש דרישה לקשר בין המטלות השונות בשאלה מבחינת התוכן. אם כן, אתם צריכים להציג את המטלות ולהסביר את הקשר ביניהן.

- **קשר בין הסעיפים:** לעיתים יש בבחינה שאלות בעלות שני חלקים, בהן התשובה לחלק השני נובעת מהתשובה לחלק הראשון. בשאלות מסוג זה, אם התשובה בחלק הראשון לא נכונה, אי אפשר לקבל את התשובה בחלק השני.

- **זמן ומקום בתשובות:** יש שאלות המתייחסות לזמן ומקום מסויימים. יש להתייחס בתשובה לזמן והמקום שנדרשתם אליהם. בנוסף, כאשר אתם מתבקשים להציג אירוע, ציון הזמן הוא חלק בלתי נפרד מהצגת האירוע.

- **תשובה זהה לשתי שאלות שונות או סעיפים שונים:** אין דבר כזה! אם הגעתם למצב כזה, זוהי נורת אזהרה חמורה שאחת מהתשובות לא נכונה.

- **הצגת עמדת מחבר המאמר:** כאשר השאלה מבקשת להביא את הביקורת של מחבר המאמר על טענה מסויימת, חשוב להבחין בתשובה בין הביקורת ובין הטענה שבבסיס הביקורת.

- **בחירה מרשימה:** לעיתים בבגרות יש שאלות המבקשות מהתלמידים לבחור לענות על פריט אחד מתוך רשימת פריטים הנמצאת בשאלה. חשוב להיות עקביים בבחירה ולענות תמיד על הפריט שבחרתם. תשובה שמתייחסת למשהו לתופעה או אישיות שלא ניתנת לבחירה או שתלמיד לא בחר בה (ואין הלימה בין השם שצוין ובין המשך התשובה), לא תקבל, גם אם היא נכונה עובדתית.

- **ענו על המאמר שבשאלה בחרתם:** כאשר נשאלתם על מאמר מסוים, לא ניתן לענות על פי מידע ונתונים המופיעים במאמר אחר.

- **דיוק על פי פרטי השאלה:** כאשר שאלה מבקשת להציג שינוי, או נקודת מפנה, חייבים לזהות את הדרישה בשאלה ולהתייחס לשינוי אבל גם למצב לפני ולמצב אחרי. חשוב לוודא שעונים על התקופה עליה נשאלתם ולא על תקופה אחרת, ולשים לב לזמן המוצג בשאלה.

כששאלה מבקשת התייחסות לסוגיה משני צדדים או עמדות מנוגדות, לשים לב שנותנים את שני הצדדים.

כאשר יש דרישה בשאלה לתחום חיים מסויים (לדוגמה: בתחום המדיני), תשובות מתחום אחר (לדוגמה פוליטי, דתי, חברתי, כלכלי וכו'), לא יקבלו ניקוד.

חשבו על בודקי הבחינות:

- מעריכי בחינות הבגרות בודקים מאות בחינות. אנא חשבו בעת כתיבת הבחינה על מי שאמור לקרוא אותה ולתת לכם ציון. בנוסף, הם מקבלים את הבחינות שרוקות. לכן:
- **כתב מסודר:** הקפידו על כתב גדול וברור, שיאפשר סריקה ברורה של מחברת הבחינה. שמרו על רווחים בין המילים ואם ניתן גם בין השורות.
- **עט:** כתבו בעט כחול או שחור, בולט, שיוכל להיסרק באיכות טובה.
- **שוליים:** שמרו על שוליים בצדי העמודים, בראש העמוד ובתחתית העמוד.
- **מספור השאלות:** כתבו את מספרי השאלות כפי שמופיע בטופס הבחינה.
- **רווח בין השאלות:** שמרו על רווח בין השאלות, ואף מומלץ להתחיל כל שאלה בעמוד חדש.
- **שימוש בטיוטה:** כדי שהתשובה תהיה בנויה באופן קוהרנטי והגיוני, השתמשו בטיוטה. תכננו את התשובה כל שתשקף באופן מיטבי את הידע והיכולות שלכם.
- את הטיוטה כותבים בצד ימין של מחברת הבחינה. לא לשכוח למתוח קו אלכסוני ולכתוב בראש העמוד "טיוטה".

0.7 תחומי חיים

בדרך כלל, גם במהלך לימוד החומר וגם בשאלות הבגרות, מבקשים מכם לתת דוגמאות מתחומי החיים השונים. עליכם להכיר את שמות התחומים וכאשר אתם נותנים דוגמה אתם צריכים לציין את שם התחום ורק אז להציג את התוכן שלו. לפניכם פירוט של תחומי החיים השונים על מנת להקל עליכם:

תחום פוליטי / מדיני – תחום זה מתאר את הפעולות הקשורות ליחסים בין האזרח לשלטון ובין מדינה למדינה. לדוגמה: בחירות, תפקידים במדינה, זכויות האזרח, הכרזת מלחמה, חתימה על הסכמי שלום, שגרירים, וכו'.

תחום כלכלי – תחום זה מתאר את כל הפעולות הקשורות לכסף, בנקאות, תקציב, תעשייה, מסחר, רווחים, הפסדים, מקצועות, חקלאות, הכנסות, הוצאות, תקציב וכו'.

תחום חברתי – תחום זה מתאר את יחסי האנשים בחברה, היחס והקשרים בין האדם הפרטי לחברה בה הוא חי, מעמד חברתי, יחסי רוב ומיעוט, פערים חברתיים, עזרה הדדית וכו'.

תחום לאומי – תחום זה מתאר את רגשותיהם ופעולותיהם של האנשים הקשורים ללאום אליו הם משתייכים ובקשרים של הלאום שלהם עם לאומים אחרים. למשל: השאיפה ללאומיות, רצון לעצמאות, גאווה לאומית.

תחום תרבותי – תחום זה מתאר את הפעולות הקשורות לשעות הפנאי של הפרט: ספורט, תיאטרון, קולנוע, מחול, מוזיקה, ספרות וכו'.

תחום חינוכי – תחום זה מתאר את כל פעולות האדם הקשורות לחינוך: ערכים, השכלה, מוסדות חינוך, לימודים וכו'.

תחום דמוגרפי – התחום הדמוגרפי קשור בהרכב האוכלוסייה. תחום זה מתאר את כל מה שקשור לילודה, תמותה, נישואין, הגירה וכו'.

תחום דתי – תחום זה מתאר את כל מה שקשור לאמונות, מצוות מסורת, קיום פולחן דתי וכו'.

תחום מדעי – טכנולוגי – תחום זה מתאר את פעולות האדם הקשורות למדעים המדויקים, מדעי הטבע והחיים ופיתוח מכשירים ואמצעים שימושיים לאדם. לדוגמה: טכנולוגיה, רפואה, תגליות וכו'.

תחום צבאי- בטחוני – תחום זה מתאר את כל הקשור לעניין צבא וביטחון. לדוגמה: חיילות השונים, דרגות, תפקידים, אימונים, נשק, מלחמה, אסטרטגיה וכו'.

תחום משפטי – תחום זה מתאר את כל מה שקשור לחוקים, בתי משפט, שופטים.

0.8 הקדמה על הנושא

מתוך תוכנית הלימודים

במהלך שלושת העשורים הראשונים להקמתה (1948-1978), הצליחה מדינת ישראל להגיע למגוון מרשים של הישגים.

בד בבד עם תהליכי השיקום לאחר מלחמת העצמאות וההכרח להתמודד עם מלחמות ועם בעיות ביטחוניות בסיסיות ושוטפות, קלטה ישראל מאות אלפי יהודים שנרדפו בארצות מוצאם – באירופה (ניצולי השואה) ובארצות האסלאם. על אף הקשיים האובייקטיביים, התמודדה ישראל בהצלחה עם אתגר הכפלת אוכלוסייתה, תוך שיקומה לאחר המלחמה.

בשלושת העשורים הראשונים לקיומה ביססה ישראל את משטרה הדמוקרטית ואת מעמדה הבין לאומי.

הנושאים שנבחרו ללימוד בתכנית זו קרובים לעולמו של הלומד והם נלמדים מתוך מחקרים עדכניים, המאפשרים לבחון את התקופה בכלים ביקורתיים.

הנושאים מוצגים מנקודות מבט שונות, מכיוון שכמעט כל אחד ואחד מהם שנוי במחלוקת עכשווית. מטרתה של הצגת נקודות המבט השונות היא לאפשר ללומדים לגבש עמדה מושכלת בנושאים הנלמדים.

מאפייני העשורים השונים

[מבוסס על אטלס כרטא 1978]

העשור הראשון

העשור הראשון של מדינת ישראל עמד בסימן מלחמת העצמאות, העלייה הגדולה והמהפכה הדמוגרפית.

העשור השני

בראשית שנות השישים החברה הישראלית עדיין התאוששה מהמאמץ של קליטת העלייה ההמונית של שנות החמישים.

לקראת סוף העשור עמדו במוקד חייהם של יהודי ישראל והתפוצות שני אירועים מרכזיים:

1. **מלחמת ששת הימים:** מלחמת ששת הימים הייתה נקודת מפנה מבחינת השפעתה הישירה על תהליכים מרכזיים במדינת ישראל. בעקיפין, ניכרת השפעתה של המלחמה גם על יהודי התפוצות ועל מהלכים מדיניים כלל עולמיים שהמעצמות היו מעורבות בהם. הייתה זו המלחמה השלישית במלחמות ישראל, ומלבד הניצחון הצבאי המוחץ היא חשובה גם מבחינה מדינית, חברתית וכלכלית.

- **מבחינה פוליטית:** תקופת ההמתנה, התקופה לפני המלחמה, הביאה להקמת ממשלת ליכוד לאומי שהייתה תקדים. בפעם הראשונה שולבה בקואליציה הממשלתית מפלגת אופוזיציה (מפלגת חירות). ממשלה זו נתנה הכשר למפלגה לעמוד בראשות הממשלה בהמשך.
 - **מבחינה אידיאולוגית:** ההתבססות של צה"ל ביהודה, שומרון, עזה ורמת הגולן הביאה לפתיחת דיונים וויכוחים רעיוניים עזים שנדמה שהסתיימו עם הקמת המדינה – הויכוח על הזכות ההיסטורית על יהודה ושומרון והיכולת לממש אותה. נושא זה העסיק את מרבית המפלגות המרכזיות בישראל והביא לויכוחים בין מפלגתיים ופנים מפלגתיים.
 - **מבחינת ההתיישבות:** מפת ההתיישבות השתנתה. עשרות יישובים הוקמו ברמת הגולן, ביהודה, בשומרון ובסיני, והמפה החדשה שיקפה את מדיניות הממשלה בדבר הפיתרון הטריטוריאלי הרצוי בשטחים שנכבשו ע"י צה"ל במלחמת ששת הימים.
 - **מבחינה כלכלית:** לפני המלחמה הייתה תקופת מיתון ממושכת שהביאה להקפאה בגידול התפוקה הלאומית ולאבטלה רבה. מיד לאחר המלחמה החל שגשוג כמעט בכל ענפי המשק: השקעות ענק ברכש ביטחוני, בינוי וביצור הגבולות, צבירת הון במגזרים מסוימים והרחבת הפערים החברתיים-כלכליים.
 - **מבחינה חברתית:** התפרצויות אלימות על רקע תחושת קיפוח עדתי היו תופעת לוואי של הפערים הסוציו-אקונומיים.
 - **מבחינת המוראל:** מלחמת ששת הימים הביאה להתרוממות רוח בארץ ובקרב יהודי התפוצות. גל גדול של מתנדבים יהודים ולא יהודים הגיעו לארץ להביע את ההזדהות איתה.
2. **פתיחת שערי ברה"מ לעלייה לישראל:** בעשור השני חודשה עליית יהודים לארץ מברית המועצות. גל התלהבות לאחר מלחמת ששת הימים סחף גם את יהודי ברית המועצות. הלחץ הפנימי והבינלאומי הביא לפתיחת השערים והחלה עלייה רבת היקף של יהודים מברה"מ לראשונה מאז שנות העשרים

העשור השלישי

- העשור השלישי ניכר בשלושה אירועים בולטים:
- **מלחמת יום הכיפורים (1973):** המלחמה הביאה לצימצום העלייה לארץ ומשבר כלכלי. בשנת 1977 אף הייתה אינפלציה שעברה את גבול ה 100% וחל גידול ניכר בחוב הלאומי.
 - **המהפך הפוליטי (1977):** חילופי השלטון היו כרוכים בהתהוותם של בקיעים חמורים שלדעת רבים עשויים לסכן את עצם קיומה של המדינה. המתרחשות הבינו-עדתית ומחאתם של הפנתרים השחורים, הטביעה את חותמה על מערכות הבחירות.
 - **כריתת חוזה השלום עם מצרים (1979):** ממשלת בגין, גם אם לא יזמה את השינוי ביחסים עם מצרים, נענתה ליוזמתו של סאדאת ואיפשרה את חתימת הסכמי קמפ דייוויד ועשתה תפנית היסטורית.



העשור השלישי עומד גם בסימון **מדיניות המעודדת התנחלויות ביהודה, שומרון ועזה**. ההתנחלויות בעשור זה היו ביעדים גיאוגרפיים רבים ושינו את המפה ההתיישבותית של ישראל. ההשלכות של מדיניות זו היא לא רק בתחום ההתיישבות, אלא מדיניות זו משליכה על מדינת ישראל גם מבחינה פוליטית ואסטרטגית.

בעשור השלישי היו משברים רבים, מדינים, חברתיים וכלכליים שאיימו על הדמוקרטיה הישראלית.

פרק 1: העליות לישראל

הערה: נושא העליות (כל פרק 1) ירד במיקוד תשפ"ו. אבל, כדי להבין את כל נושא ההתיישבות בפרק השני, חשוב להכיר את הנושא של העליות כרקע.

1.1 אתגרים ותרומה – גלים של עליות

1.1.1 העליות הגדולות מארצות האסלאם ועליות של ניצולים ושורדים

מתקופת השואה מאירופה

1.1.1.1 העליות לישראל בשנות ה 50 וה 60

ארצות מוצאם של העולים וממדי העלייה

כמיליון יהודים עלו לישראל בעשור הראשון לקיומה (1948 – 1958). כ-700 אלף מתוכם עלו בשלוש השנים הראשונות (1948 – 1951). ביום הקמת המדינה חיו בארץ ג-700,000 יהודים. אוכלוסיית המדינה הכפילה עצמה.

- מאירופה: כ-420,000 – 44% מכלל העולים: ניצולי שואה, פליטים בעיקר ממזרח אירופה, רומניה, פולין, יגוסלביה ובולגריה.
- מאסיה: כ-275,000 – 28% מכלל העולים: בעיקר מעיראק, תימן, תורכיה ואיראן.
- מאפריקה: כ-235,000 – 24% מכלל העולים: בעיקר מרוקו, אלג'יר, טוניס, לוב, מצרים.

העולים בשנים אלה באו מהמדינות הבאות:

1. יהודים ממזרח אירופה ומארצות האסלאם שנכלאו ע"י הבריטים בקפריסין כשניסו לעלות בצורה בלתי חוקית.
2. כ-110 אלף יהודים מרומניה, כ-100 אלף יהודים מפולין, כ-70 אלף מבולגריה, כ-120 מעיראק וכ-40 אלף מתימן. חלקם ניצולי שואה.

הסיבות / הגורמים לעלייה

מארצות אירופה

- א. שארית הפליטה: רוב העולים מאירופה היו ניצולי שואה ("שארית הפליטה"). הם עלו מאחר שלא רצו להישאר במדינות בהן התרחשה השואה וכי לא היה להם לאן לחזור. מבחינתם מדינת ישראל הייתה תחליף לחיים שנהרסו. בנוסף, חלק מניצולי השואה, סבלו מרצח ופוגרומים על ידי האוכלוסייה המקומית לאחר מלחמת העולם השנייה. אלה הבינו כי האנטישמיות לא חלפה ולכן עליהם לבסס את חייהם בישראל.
- ב. תסיסה קומוניסטית: בשנים 1955-1960 היו מרידות כנגד השלטון בברית המועצות (למשל בהונגריה בשנת 1956). חלק מהעולים הושפעו מהתסיסה הפוליטית במדינות אלו, והבינו שהם

צריכים לצאת מהמדינה לפני שהמצב יורע. בנוסף, **היה יחס עוין ליהודים מצד האוכלוסייה המקומית** ויהודים רבים רצו לברוח כדי לא לסבול מהאנטישמיות.

ג. **ציננות**: חלק מהעולים הגיעו בגלל הקמת המדינה והרצון להיות חלק בבנייתה. הם הרגישו שזו ההזדמנות שלהם **להגיע הבייתה**. עם קום המדינה ופתיחת שעריה לכלל היהודים, רבים בחרו לעלות.

מאוצות צפון אפריקה והמזרח התיכון

א. **הקמת מדינת ישראל**: הייתה אחת הסיבות המרכזיות לעליה בשנים 1948-1949, בהן עלו לישראל 10% מכלל היהודים שחיו שם. חלקם ראה בהקמת המדינה סימן **לבואו של המשיח**.

ב. **מלחמת העצמאות**: עם פרוץ המלחמה, החלו **פגיעות ערבים ביהודים** שפגעו בתחושת הביטחון של היהודים וביחסי השכנות עם האוכלוסייה הערבית. **ככל שהמלחמה התארכה והחריפה, כך הורע מצבם של היהודים**. היהודים סבלו מיחס עוין ומהתפרצויות אלימות כי הם נתפסו בעיני התושבים חלק מהציונות. הם הבינו שעליהם לעזוב כדי לשנות את מצבם.

ג. **תהליך הדה-קולוניזציה**: **הלאומיות האתנית הערבית התחזקה** כאשר השתחררו מהקולוניאליזם האירופי וקיבלו עצמאות. **היהודים נתפסו כמשתפי פעולה עם הכובש הקולוניאליסטי** מאחר שהיו להם זכויות יתר. קבלת העצמאות והמאבק הלאומי לעצמאות חיזקו את תחושת הזהות הערבית והאסלאמית שבאה לידי ביטוי **בהדגשת הערביות** ועוינות לישראל. הייתה **החמרה ביחס הערבים ליהודים**, ואף **פגיעה בהם**. לכן, יהודים רבים החליטו לעזוב לפני שהמצב יהיה רע יותר.

ד. **פעילות הארגונים הציוניים**: בהתחלה, הארגונים הציוניים פעלו לחיזוק התרבות הציונית (בעיקר לימוד השפה העברית). לאחר מלחמת העולם השנייה הארגונים הציוניים עסקו **בעידוד וארגון העלייה למדינת ישראל**. רבים הושפעו מפעילות זו והחליטו לעלות לא"י.

מאפייני העלייה

נציגי מוסדות המדינה, מחלקת העלייה של הסוכנות והארגונים היהודיים הבינלאומיים ארגנו את העלייה לארץ. היו **שלושה דפוסי ארגון העלייה** (=שלוש צורות של עלייה) במקביל:

1. עליית הצלה

"**חיסול גלויות בלוב, עיראק ותימן**". ישראל ידעה שהיהודים בארצות אלו נמצאים **בסכנה קיומית**, והיא צריכה להעלות אותם בדחיפות כי מצבם יורע במהירות אם לא יצאו מהמדינה. לכן, אורגנה **עליית הצלה המונית** וקהילות שלמות הובאו לארץ. בסוג עלייה זה ישראל **העדיפה את צרכי יהודי**

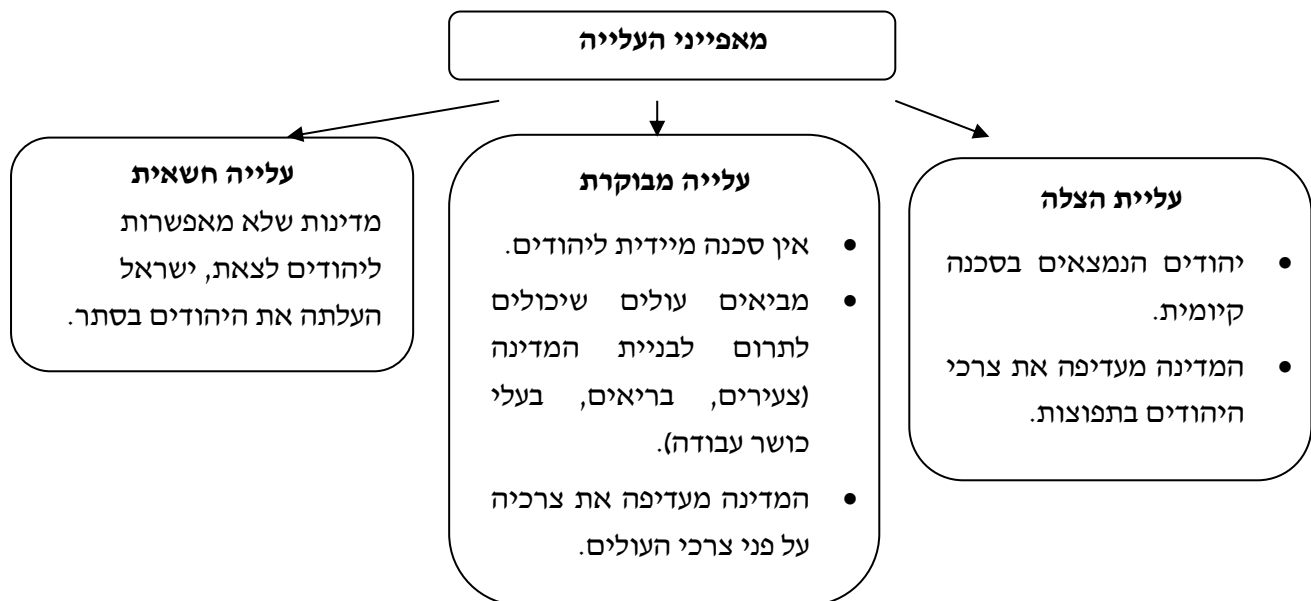
התפוצות למרות הקשיים בקליטת העלייה בארץ. סוג עליה זה היה **כשני שלישים מהעלייה** מארצות האסלאם בשנים 1948-1952.

2. עליה מבוקרת

מרוקו, טוניס. במקומות שבהם **לא הייתה סכנה מיידית ליהודים** ישראל פעלה על פי מדיניות של עליה מבוקרת, לפי קריטריונים שנקבעו ע"י "המוסד לתיאום": **גיל, בריאות, יכולת עבודה ומספר הנפשות במשפחה**. השליחים הונחו **להעלות את אלו שיכולים לתרום לבניית המדינה**. בסוג עלייה זה **ישראל העדיפה את הצרכים שלה על צרכי יהודי התפוצות**, מאחר שהיו לה מעט משאבים, קושי לספק עבודה, דיור ושרותי רווחה לעולים. בנוסף, ישראל הייתה צריכה לפתח את החברה והכלכלה לאחר מלחמת העצמאות.

3. עליה חשאית

לבנון, סוריה, מצרים, מרוקו. מדינות אלו היו בעימות עם ישראל והיהודים היו בני ערובה של השלטונות המקומיים. לכן, **במדינות שבהן נאסרה יציאת היהודים**, אורגנה עלייה חשאית בלתי לגלית (=בלתי חוקית).



השיקולים שהשפיעו על מדיניות מדינת ישראל בקליטת העלייה

1. שיקולים כלכליים

מדינת ישראל, מדינה צעירה שלחמה במשך שנה וחצי, צריכה לבנות את עצמה בתחומים השונים (תעסוקה, דיור, חינוך). לכן, יש למדינה **אפשרויות קליטה מועטות** ואי אפשר להעלות כמות כל כך גדולה של עולים. בנוסף, במלחמת העצמאות נפגעו תשתיות רבות שדרושים **משאבים זמן לשקם אותם** על מנת לקלוט עליה המונית.

מדינת ישראל הייתה מדינה **צעירה, בשלבי היערכות ובנייה, לאחר מלחמה קשה** והיא הייתה נתונה **בקשיים כלכליים**, והייתה צריכה להשתקם טרם קליטת העלייה. היא הייתה צריכה לשקם את העורף, לקלוט את החיילים המשוחררים, לבנות את עוצמתה הצבאית, לפתח את הכלכלה ולהגן על גבולותיה.

לכן, כל עוד לא נשקפה סכנת חיים ליהודים יש להעלות אותם בצורה מבוקרת. **אם יש סכנה מיידיית לחייהם של יהודים צריך להעלותם לארץ**. בנוסף, יש לבחור את מי להעלות: את הצעירים, בעלי מקצועות נדרשים וכושר עבודה. כלומר, אלו שיוכלו לעזור למדינה.

באותה התקופה הייתה **תקופת הצנע** בה ניתנה הקצבה של מוצרי מזון בסיסיים לאזרחים, והאוכלוסייה בארץ הייתה נתונה במצב כלכלי קשה.

2. שיקולים חברתיים-תרבותיים

עיצוב החברה הישראלית: אזרחי ישראל רצו ליצור **חברה איכותית ויצרנית** בעלת בסיס יציב. עלייה המונית תשנה את המדינה מבחינה חברתית-תרבותית. בנוסף, לאזרחי ישראל היו דעות קדומות נגד יהודי ארצות האסלאם. הם תפסו אותם **כבעלי תרבות נחותה**, "ערבית", וחשבו שצריך לחנך אותם מחדש.

זוהי חלק מתפיסת **כור ההיתוך** לפיה יש להפוך את העולים לישראלים ולמחוק את סימני הגלות.

3. שיקולים ביטחוניים

א. **כמות היהודים בארץ בעת מלחמה**: מדינת ישראל לחמה מול מדינות ערב, **מדינות בהן אוכלוסייה גדולה, מבוססות כלכלית ובעלות נשק רב**. בתקופת מלחמה צריך לוחמים יהודים נוספים לצה"ל.

ב. **מדיניות פיזור האוכלוסין**: העולים שהגיעו לארץ סייעו בהקמת יישובים בגבולות המדינה ובפריפריה. הם **הקימו יישובים** היכן שהיה בכך צורך בטחוני **בהגנה ובסימון גבולות המדינה**.

ג. **הדרדרות מצב היהודים בגולה**: אם היה חשש אמיתי לחיי היהודים במדינות השונות, או חשש שלא יתנו להם לצאת מהמדינה בה הם חיים, מדינת ישראל נקטה במדיניות של **עליית הצלה**: לא רצו לחיות בתחושה שאפשר היה לעשות משהו, ולא עשו אותו.

4. שיקולים דמוגרפיים

כמות יהודים גדולה לשמירה על הצביון היהודי של המדינה: בישראל פליטים פלשתינאים וערבים. כדי לשמור על צביונה של ישראל כמדינה יהודית ולהתמודד עם בקצב הריבוי הטבעי של הערבים, היה צורך בעלייה המונית של יהודים לארץ.

5. שיקולים אידיאולוגיים

במגילת העצמאות הוכרז כי מדינת ישראל תהיה פתוחה לעלייה. זו מדינה לכל העם היהודי בתפוצות, וכל יהודי (גם על פי חוק השבות) יכול לעלות אליה. **שארית הפליטה** הייתה זקוקה למקום מגורים קבוע ויהודי ארצות האסלאם היו בסכנה. העם היהודי זקוק למדינה, ויש להעלות את כל מי שיכול ורוצה להגיע. לכן, היו כאלו שאמרו שיש להכניס את כל מי שמבקש ולא לעצור את גלי העלייה למרות הקשיים.

לאחר גל העלייה הראשון הוחלט לקבוע סדרי עדיפויות לגבי העולים ממספר גורמים:

- **מצבם הביטחוני** של היהודים באותן ארצות לא היה חמור.
 - **גודל הקהילות:** היה קל יותר להעלות קהילות קטנות לארץ, אבל קושי לשמור על הביטחון שלהן במדינות המקור. קהילות גדולות עלו בהדרגה.
 - **היה קושי לעולים להיקלט** בשנים הראשונות. לכן רצו להתאים את היקף העלייה ליכולת הקליטה של הארץ.
- בעלי העדיפות לעלייה היו **בני הנוער, חלוצים וגרעינים התיישבותיים, ובעלי מקצוע** עד גיל 35.



מדוע לא מומשה במלואה בשנים האלו פתיחת שערי מדינת ישראל לעלייה לכולם?

1. **כמות היהודים בארץ** – היישוב היהודי בארץ מנה 600,000 אנשים. היה להם קושי רב לקלוט למעלה ממיליון עולים.

2. **מחסור במשאבים** – מדינת ישראל הייתה מדינה צעירה שצריכה להשקיע משאבים (כסף, כוח אדם) כדי לבנות את עצמה ולהשתקם אחרי מלחמת העצמאות. המדינה הייתה צריכה לבנות עוצמה צבאית, להגן על הגבולות, להקים תשתיות כדי להתקיים כמדינה. כל אלו הקשו עליה לקלוט עלייה.
3. **קשיים כלכליים וחוסר בתשתיות** – למנהיגי המדינה היה קושי לתמרן בין הרצון שלהם לעזור לכמה שיותר יהודים (ניצולי שואה, יהודים הנמצאים בארצות האסלאם בסכנה), ובין האחריות שלהם לאזרחי המדינה הנמצאים כאן. היה חוסר באמצעים כלכליים ולא היו מספיק תשתיות (מגורים, עבודה, רפואה וכו') כדי לקלוט את כל העולים.
4. **פחד מקריסת המדינה** – המנהיגים פחדו שאם העלייה ההמונית תימשך יקרוסו כל מערכות הקליטה. אם כאן המדינה הייתה קורסת, לא היה מקום לאף יהודי לעלות. לכן העדיפו עלייה סלקטיבית (להעלות רק חלק) מאשר להעלות את כולם ולקרוס.
5. **איסור על יציאת יהודים** – במהלך שנות ה-50 נאסרה יציאת יהודים מחלק מהמדינות (בעיקר ארצות האסלאם ומדינות מזרח אירופה שהייתה תחת שלטון קומוניסטי). לכן, היה קושי למדינת ישראל להביא עולים מהמדינות הללו באופן גלוי, והיא הייתה צריכה לפעול בחשאי (בסודיות). דבר זה מנע ממנה לממש את העלייה באופן מלא.

הקשיים וההתמודדות של הנהגת המדינה עם קליטת העלייה

הישוב הוותיק היה כמעט חסר אוניים מולי גלי העלייה: בשלוש שנים אוכלוסיית המדינה הכפילה את עצמה. לישראל לא היו **משאבים כלכליים** כדי לקלוט עלייה המונית. הישוב אמנם קלט מעפילים אך לא בהיקף כזה. גלי העלייה יצרו **בעיות קשות** במציאת מגורים ועבודה.

1. קשיים בתחום הדיור

הקושי

עם קום המדינה, רוב היישוב היהודי ישב **במישור החוף והמרכז**. היישוב לא היה מוכן לקלוט עלייה המונית, והיה צורך למצוא מקום מגורים לכל העולים החדשים. לא הייתה תשתית מתאימה למציאות פתרונית דיור לעולים. הניסיון להקים יישובים חקלאיים כשל כי לעולים לא היה כל ניסיון חקלאי והתיישבות זו לא התאימה לאורח חייהם. בנוסף, היה צורך להקים יישובים בפריפריה כדי **לבסס ולעצב את גבולות המדינה**.

מדיניות פיזור האוכלוסין הייתה מגמתית: עולי ארצות האסלאם יושבו בעיקר בפריפריה, בעיירות פיתוח ובמושבים חקלאיים, ועולי ארצות אירופה נקלטו בערים במרכז הארץ ובקיבוצים. העולים הוכוונו למקומות דיור שונים בלי להתחשב ברצונותיהם ובאורח חייהם. נוצרה אצל העולים תחושה של חוסר ברירה, ולכן היה להם קושי להיקלט.

נוצרו כמה צורות התיישבות חדשות. חלק מהעולים קיבלו **מגורי קבע**, וחלקם **מגורים זמניים**.

א. מחנות עולים - העולים התגוררו בעת הגעתם בשיכונים ארעיים (=זמניים) דוגמת **מחנות הצבא הבריטי** שפנו (עתלית למשל), **בתים שננטשו ע"י הערבים** בערים המעורבות (ביפו, בחיפה) ובמחנות ייעודיים שהוקמו ("**מחנות העולים**").

ב. מעברות - לאחר שלא היה יותר מקום במחנות העולים, הוחלט להקים מעברות. **אלו היו שיכונים זמניים לעולים**. הם **עבדו** כדי להתקיים עד שיקבלו שיכון קבע. במעברות היו **עולים מכל המדינות**, אבל בעיקר עולים מארצות האסלאם. הם היו במחנות יותר זמן מעולי ארצות אירופה משתי סיבות מרכזיות:

- **ארגוני סיוע**: בארץ פעלו ארגוני סיוע ליוצאי מדינות אירופה, אבל לא עבור עולי ארצות האסלאם.
- **עזרה מקרובי משפחה**: העולים מארצות אירופה נעזרו בקרובי משפחה ישראלים כדי לקבל דיור קבע.

תנאי החיים במעברות היו קשים מאוד: צפיפות, תנאי ניקיון ירודים, חוסר במזון, מחסור בשירותי בריאות ובמקומות תעסוקה. הם גרו ב"צריפון" או "פֶּחֹן": חם בקיץ, קר מאוד בחורף, בוץ בגלל שאין ריצוף. בשנת 1952 התחילו לפרק את המעברות. חלקן הפכו לישובי קבע (ירוחם, קריית מלאכי, קריית שמונה).

ג. עיירות פיתוח - משנת 1954 הוקמו **הרחק ממרכז הארץ ישובים עירוניים** ייעודיים לעולים (דימונה, אופקים). לא כל העולים יכלו לעבוד בחקלאות. בנוסף, עיירות הפיתוח סייעו **בפיזור אוכלוסייה** לאורך הגבולות וליישוב אזורים מבודדים. הוקמו כ-30 עיירות פיתוח בצפון ובנגב, וחיו בכל עיר כ-20 אלף תושבים. בערים הוקמו **מפעלים**, בעיקר לטקסטיל, כדי לספק פרנסה לתושבים.

ד. התיישבות כפרית - עד שנת 1952 הוקמו כ-270 ישובים חקלאיים (מושבים וקיבוצים). רוב עולי ארצות האסלאם לא היו בעלי רקע בחקלאות. העולים נשלחו למושבים וקיבלו הדרכה ממדריכים חקלאיים מטעם המדינה. ההתיישבות החקלאית נכשלה. הקמת מושבי עולים תאמה את האידיאולוגיה הצינונית (יצירת אדם חדש עובד האדמה), וגם ענתה על הצורך הביטחוני של הקמת יישובים בגבולות הארץ: "שרשרת הביטחון" בה הוקמו יישובים לאורך גבולות המדינה כדי ליצור חיץ בטחוני בפני מדינות ערב.